

INSONIYATNI QIYNAYOTGAN EKALOGIK MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Toshmurodova Elnoza Elbekovna

Toshkent Shahar Adliya vazirligi huzuridagi Toshkent Shahar yuridek Texnikumi Sud-
huquqiy faoliyati yo'nalishi 1-bosqich talabasielnozatoshmurodova@gmail.com

+99888-317-24-05

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10648999>

Annotatsiya: Atrof-muhit inson hayotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, hayot uchun zarur bo'lgan resurslarni ta'minlaydi. Biroq, sayyoramiz insoniyat farovonligiga tahdid soladigan ko'plab ekologik muammolarga duch kelmoqda. Bu muammolar, jumladan, iqlim o'zgarishi, o'rmonlarning kesilishi, ifloslanishi va biologik xilma-xillikning yo'qolishi kelajak avlodlar uchun barqaror kelajakni ta'minlash uchun shoshilinch e'tibor va chora-tadbirlarni talab qiladi. Ushbu maqolada biz ushbu ekologik muammolarni o'rganamiz va ularni hal qilish uchun potentsial echimlarni taklif qilamiz.

Kalit so'zlar: Ekologiya, gazlar, transport, sanoat, foydali qazilmalar, chiqindi, agroekologiya, regenerativ.

Iqlim o'zgarishi, ehtimol, bugungi kunda insoniyat oldida turgan eng dolzarb ekologik muammodir. Qazib olinadigan yoqilg'ilarni yoqish va o'rmonlarni kesish kabi inson faoliyati natijasida issiqxona gazlari chiqindilarining ko'payishi global haroratning oshishiga olib keldi, bu esa ekstremal ob-havo hodisalariga, dengiz sathining ko'tarilishiga va ekotizimlarning buzilishiga olib keldi. Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish uchun qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish, energiya samaradorligini oshirish va uglerod chiqindilarini cheklash siyosatini amalga oshirish orqali issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, o'rmonlarni qayta tiklash bo'yicha sa'y-harakatlar va o'rmonlar va suv-botqoq erlari kabi tabiiy uglerod cho'kmalarini muhofaza qilish iqlim o'zgarishi ta'sirini yumshatishga yordam beradi. Quyosh va shamol energiyasi kabi qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish fotoalbom yoqilg'ilarga bog'liqlikni kamaytirishi va issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirishi mumkin. Sanoat va binolarda energiya tejaydigan texnologiyalarni joriy etish ham uglerod chiqindilarini kamaytirishga yordam beradi.

O'rmonlarni kesish insoniyatga tahdid soladigan yana bir muhim ekologik muammodir. Qishloq xo'jaligi, daraxt kesish va shaharsozlik uchun o'rmonlarni tozalash yashash joylarining yo'q qilinishiga, biologik xilma-xillikning yo'qolishiga va atmosferadagi karbonat angidrid miqdorining oshishiga olib keldi. O'rmonlarni kesish bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun barqaror erni boshqarish amaliyotini targ'ib qilish, noqonuniy daraxt kesishga qarshi qonunlarni qo'llash va o'rmonlarni qayta tiklash tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash juda muhimdir. Bundan tashqari, mahalliy hamjamiyatlarga va mahalliy guruhlariga o'z o'rmonlarini boshqarish va himoya qilish huquqini berish qimmatli ekotizimlar va biologik xilma-xillikni saqlashga yordam beradi. Daraxt ekishni qishloq xo'jaligi amaliyotlari bilan uyg'unlashtirgan agroo'rmonchilik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash o'rmonlarning kesilishiga qarshi kurashda yordam beradi va shu bilan birga mahalliy hamjamiyatlar uchun barqaror hayot kechiradi. Noqonuniy daraxt kesishga qarshi qat'iy qoidalarni qo'llash va barqaror o'rmon xo'jaligi amaliyotini targ'ib qilish ham o'rmon ekotizimlarini saqlashga hissa qo'shishi mumkin.

Har xil ko'rinishdagi ifloslanish, jumladan, havo, suv va tuproq ifloslanishi inson salomatligi va atrof-muhit uchun jiddiy oqibatlariga olib keladigan muhim ekologik muammodir. Sanoat faoliyati, transport va chiqindilarni noto'g'ri yo'q qilish havoning ifloslanishiga hissa qo'shadi, qishloq xo'jaligi oqimi va sanoat chiqindilari esa suv manbalarini ifloslantiradi. Ifloslanishga qarshi kurashish uchun toza texnologiyalar va infratuzilmaga investitsiyalar bilan bir qatorda chiqindilar va chiqindilarni yo'q qilish bo'yicha qat'iy qoidalar ham zarur. Bundan tashqari, barqaror iste'mol va chiqindilarni boshqarish bo'yicha aholini xabardor qilish kampaniyalari va ta'lim individual darajada ifloslanishni kamaytirishga yordam beradi. Jamoat transporti tizimlariga sarmoya kiritish va elektr transport vositalarini targ'ib qilish avtomobillar chiqindilaridan havo ifloslanishini kamaytirishga yordam beradi. Sanoatda oqava suvlarni tozalashning ilg'or texnologiyalarini joriy etish ham suvning ifloslanishini minimallashtirishi mumkin.

Biologik xilma-xillikni yo'qotish ekotizimlarning barqarorligiga va ular insoniyatga ko'rsatadigan xizmatlarga tahdid soladigan muhim ekologik muammodir. Yashash joylarini yo'q qilish, tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish va invaziv turlarni kiritish kabi inson faoliyati turlar xilma-xilligining tez pasayishiga olib keldi. Ushbu muammoni hal qilish uchun tabiatni muhofaza qilish harakatlari yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni himoya qilishga, muhim yashash joylarini saqlashga va barqaror resurslarni boshqarishni rag'batlantirishga qaratilishi kerak. Bundan tashqari, biologik xilma-xillik masalalarini erdan foydalanishni rejalashtirish va qarorlar qabul qilish jarayonlariga kiritish inson faoliyatining ekotizimlarga salbiy ta'sirini minimallashtirishga yordam beradi. Qo'riqlanadigan hududlar va yovvoyi tabiat qo'riqxonalarini tashkil etish yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarning yashash joylarini himoya qilishi mumkin. Barqaror baliq ovlash amaliyotini targ'ib qilish va yovvoyi tabiat savdosini tartibga solish tabiiy resurslardan ortiqcha foydalanishning oldini olishga yordam beradi.

Ushbu ekologik muammolardan tashqari, insoniyat resurslarning kamayishi, chiqindilarni boshqarish va atrof-muhitning buzilishi bilan bog'liq muammolarga ham duch kelmoqda. Chuchuk suvlar, baliqchilik va foydali qazilmalar kabi tabiiy resurslarning haddan tashqari ko'p ishlatilishi tugash va tanqislikka olib keldi, kelajak avlodlar uchun muhim resurslar mavjudligiga tahdid solmoqda. Barqaror resurslarni boshqarish amaliyoti, jumladan, suvni tejash, barqaror baliqchilikni boshqarish va mas'uliyatli tog'-kon amaliyotlari ushbu resurslardan uzoq muddatli foydalanishni ta'minlash uchun juda muhimdir. Qishloq xo'jaligida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etish va samarali sug'orish usullarini targ'ib qilish chuchuk suv resurslarini tejashga yordam beradi. Barqaror baliq ovlash kvotalarini qo'llash ortiqcha baliq ovlashning oldini oladi va dengiz biologik xilma-xilligini himoya qiladi. Chiqindilarni boshqarish e'tibor va harakat talab qiladigan yana bir dolzarb masaladir. Katta miqdordagi qattiq maishiy chiqindilar, jumladan plastik ifloslanish, elektron chiqindilar va xavfli materiallarning paydo bo'lishi atrof-muhit va sog'liq uchun katta xavf tug'diradi. Ushbu muammoni hal qilish uchun qayta ishlash va chiqindilarni kamaytirish tashabbuslarini ilgari surish, chiqindilarni yo'q qilishning to'g'ri usullarini qo'llash va bir martalik plastiklarga alternativalarini ishlab chiqish juda muhimdir. Bundan tashqari, mas'uliyatli iste'mol va chiqindilarni boshqarish muhimligi to'g'risida xabardorlikni oshirish chiqindilar hosil bo'lishining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishga yordam beradi. Korxonalar uchun qayta ishlanadigan qadoqlash materiallaridan foydalanishni rag'batlantirish barqaror qadoqlash

amaliyotini rag'batlantirishi mumkin. Elektron chiqindilarni yig'ish dasturlarini amalga oshirish elektron qurilmalarni to'g'ri yo'q qilishni ta'minlashi mumkin.

Yerning tanazzulga uchrashi, tuproq eroziyasi va cho'llanish natijasida yuzaga keladigan atrof-muhitning buzilishi insoniyat oldida turgan muammolarni yanada kuchaytiradi. Erdan beqaror foydalanish amaliyotlari, shu jumladan intensiv qishloq xo'jaligi va shaharlarning kengayishi tuproqning degradatsiyasiga va unumdor erlarning yo'qolishiga yordam beradi. Ushbu muammoni hal qilish uchun tuproqni saqlash va qayta tiklashga ustuvor ahamiyat beradigan barqaror yer boshqaruvi amaliyoti muhim ahamiyatga ega. Fermer xo'jaligida agroekologik yondashuvlarni amalga oshirish, o'rmonlarni qayta tiklash va o'rmonlarni o'stirish bo'yicha sa'y-harakatlarni rag'batlantirish hamda degradatsiyaga uchragan landshaftlarni tiklash atrof-muhit degradatsiyasini qaytarish va qimmatli ekotizimlarni saqlashga yordam beradi. Almashlab ekish va qop ekish kabi regenerativ dehqonchilik usullarini qabul qilish tuproq salomatligi va unumdorligini oshirishi mumkin. Teraslash kabi tuproqni saqlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish tepalikli hududlarda tuproq eroziyasini oldini oladi.

Ushbu ekologik muammolar insoniyat uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqarsa-da, ularni hal qilish uchun ko'plab echimlar mavjud. Quyosh, shamol va gidroenergetika kabi qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va iqlim o'zgarishini yumshatishga yordam beradi. Energiya tejamkor texnologiyalar va infratuzilmaga sarmoya kiritish uglerod chiqindilarini kamaytirish va barqaror rivojlanishni rag'batlantirishga ham hissa qo'shishi mumkin.

Agroekologiya, regenerativ qishloq xo'jaligi va barqaror o'rmon xo'jaligi orqali barqaror yerni boshqarish amaliyotini targ'ib qilish ekotizimlarni saqlash va bioxilma-xillikni himoya qilish bilan birga kelajak avlodlar uchun oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga yordam beradi. Bundan tashqari, muhim yashash joylari va yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarni himoya qilishga qaratilgan tabiatni muhofaza qilish tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash qimmatli ekotizimlarni himoya qilishga va ekologik muvozanatni saqlashga yordam beradi.

Chiqindilarni qayta ishlash dasturlari, chiqindilarni kamaytirish tashabbuslari va mas'uliyatli iste'mol amaliyotlari orqali chiqindilarni boshqarishni takomillashtirish chiqindilar hosil bo'lishining atrof-muhitga ta'sirini minimallashtirishga yordam beradi. Biologik parchalanadigan materiallar va bir martalik plastmassalarga alternativlarni ishlab chiqish va qabul qilishni rag'batlantirish, shuningdek, ifloslanishni kamaytirish va dengiz ekotizimlarini himoya qilishga yordam beradi.

Bundan tashqari, mahalliy hamjamiyatlarga va mahalliy aholi guruhlariga o'z tabiiy resurslarini boshqarish va himoya qilish imkoniyatlarini kengaytirish erdan foydalanishning yanada barqaror amaliyoti va tabiatni muhofaza qilish harakatlariga olib kelishi mumkin. Manfaatdor tomonlarni qarorlar qabul qilish jarayonlariga jalb qilish va mahalliy xalqlarning o'z yerlariga bo'lgan huquqlarini tan olish orqali mahalliy madaniyat va an'analarni hurmat qiladigan ekologik jihatdan sog'lom rivojlanishga ko'maklashish mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, iqlim o'zgarishi, o'rmonlarning kesilishi, ifloslanishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, resurslarning kamayishi, chiqindilarni boshqarish va atrof-muhitning tanazzulga uchrashi kabi ekologik muammolar insoniyat uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Biroq, qayta tiklanadigan energiya manbalarini qabul qilish, barqaror erni boshqarish amaliyoti, ifloslanishni kamaytirish tashabbuslari, bioxilma-xillikni

saqlash harakatlari, resurslarni boshqarish strategiyalari, chiqindilarni boshqarishni takomillashtirish va atrof-muhitni tiklash choralarini ko'rish orqali ushbu muammolarni samarali hal qilish mumkin. Sayyoramizning barqaror kelajagini ta'minlash uchun hukumatlar, bizneslar, fuqarolik jamiyati tashkilotlari va jismoniy shaxslar hamkorlik qilishlari va chora ko'rishlari juda muhimdir. Ushbu ekologik muammolarni innovatsion yechimlar va jamoaviy sa'y-harakatlar bilan birgalikda hal qilish orqali insoniyat ushbu qiyinchiliklarni engib o'tishi va hozirgi va kelajak avlodlar uchun sog'lom muhit yaratishi mumkin.

References:

1. "Design for the real world" Victor Papanek
2. "Tabiat bilan tanishtirish nazaryasi va texnologiyalari" Mavluda Baxtiyor qizi Kubayeva.

